Do Nru. 158 Gazety Korres: Warsz: i Zagr: 1821.

ROZMAITOŚCI.

I.

O rządzie tureckim.

Wyiątek z dzieł P. Malte Brun.

(*Ciąg dalszy*)

Spadki dziedzictwa.

W. Sułtan przeznacza częstokroć dzieciom część oycowskiego maiątku, w nagrodę zmarłego zasług, kiedy zaś spadek zaledwie na utrzymanie ich wystarcza, ustępuie im całego. Po śmierci Reys Effendego Raschid, Sułtan Selim wziął tylko bogaty sztylet, którego rękoieść była złota i wysadzana iaspisami, koralami, koralami, szmaragdami, rubinami i t. d. pozostałey zaś rodzinie darował 30 kies, 45,000: zł: pols: które Raschid winien był do menniccy i dał im w darze 80 kies (120,000 złp.) w nagrodę zasług i talentów ministra. Zdarza się często iż rodzina zmarłego za wniesieniem pewney do skarbu summy, zostaie w posiadłości pozostałych nieruchomości; często podobnym sposobem syn następuie na urząd oyca. Muzułmanin nie posiasiadaiący żadnego administracynego ani woyskowego stopnia, iest panem swoiey własności i zapisuie ią swoim potomkom. Część swego maiątku może obrócić ubocznie ieżeli ma dzieci, a ieżeli ich nie ma całkowity. Jeżeli umiera bez testamentu, Beitulmaldgi, sprzedaie pozostałość, z którey zebraną summę zabiera *Karam.* — Odziedziczenie nastąpić nie może, kiedy zachodzi,

1) różnica religii.

2) różnica kraiu.

4) niewola,

4) zabóystwo lub strucie.

1) Chrześcianin, żyd i muzułman nie może dziedziczyć ieden po drugim, to iest, chrześcianin po żydzie, żyd po turku, etc. Grecy i Ormianie, uważani będąc przez prawo za chrześcian, mogą po sobie dziedziczeć.

2) Przez różnicę kraiu rozumie się kray muzułmański i niemuzułmański. Ktokolwiek wygnany iest przez rząd za granicę albo tamże dla interesów handlowych zostaie, bez zamiaru wynarodowienia się wyłączonym nie iest od prawa spadku.

3) Niewolnik nie może dziedziczeć po swoiem panu, dopóki zostaie w stanie niewoli.

4) Nie można dziedziczeć po swo-

im krewnym którego kto zabił lub otruł, łuboby sukcessor uniewinnił się.

O Ulemanach i Effendich.

Ministrowie i tłumacze wiary, używaią we wszytkich kraiach wielkich przywileiów, w żadnym iednakże korzyści ich nie są tak wielkie iak w Turcyi. Zaymuią, tu oni nayzyskownieysze posady, do władzy religiiney, łączą i władzę sądowniczą, są razem tłumaczami wiary i sędziami wszystkich spraw cywilnych i kryminalnych. Nie można prawnie którego znich na śmierć skazać bez zezwolenia naczelnika. Dobra i maiątki, przechodzą po śmierci ich, prawem spadku na sukcessorów. Tworzą nareście pod nazwiskiem Ulemanów zgromadzenie znaczne i możne, straszne niekiedy samemu tronowi, ponieważ kieruie prawie zawsze opiniią, która w żadnym zapewnie kraiu nie przemawia z taką mocą iak w Turcyi. Oto iest zdanie w tey mierze Pani Montaign, wyrzeczone ieszcze w r. 1717 a mogące się zupełnie dziś zastosować.

„ Effendowie posiadaią godności kościelne i sądownicze; iedna nauka potrzebną iest dla obu tych Stanów. Urzędnik sądowniczy, a kapłan iednakowe prawie maią znaczenie, iednym też nazywaią ich w ięzyku tureckim wyrazem. Posiadaią oni wszystkie znakomite stopnie i dobra kościelne. Lubo W. Sułtan iest z urodzenia dziedzicem swoiego ludu, nie śmie tknąć iednakże ani maiątku, ani dochodów Effendego. Cały maiątek przechodzi po iego śmierci na dzieci; prawda, że utraca ten przywiley, kiedy przybiera posadę iakową na dworze lub tytuł Baszy, ale podobna nierozsądność rzadko pomiędzy nimi się zdarza. Łatwo iest sądzić, iaka bydź musi przewaga i władza tych ludzi, którzy posiadaią wszystkie umieiętności i dobra państwa. Są oni prawdziwymi sprawcami rewolucyi, woysko zaś tylko wykonywaczem. " Nie potrzeba iednakże brać tych urzędników, tych doktorów prawa za *Imanów*, którzy posługuią w meczetach, lub *Muezimów*, których obowiązkiem iest zwoływać pięć razy na dzień Muzułmanów na modlitwy. Ci nie należą do znakomitego zgromadzenia Ulemanów; — Jeżeli są zruceni lub dobrowolnie z obowiązków swych oddalaią się, należą znowu do klassy partykularnych.

Alkoran iest iak wiadomo kodexem cywilnym i kryminalnym, księgą wskazuiącą prawa i powinności wszystkich obywateli. Wszystkie sądowe wyroki, wszelkie postanowienia, czerpane bydź powinny z tey świętey księgi lub z obszernieyszych wyłuszczeń danych przez iey tłumaczów. Pomieniona władza spoczywa wyłącznie w ręku Ulemanów. Oto iest w krótkich słowach opisanie zgromadzenia nayszanownieyszego i naywięcey oświeconego w całém ottomańskiem państwie.

Mufty lub Szeik-Ilam.

Mufty iest naczelnikiem religii, wyrocznią, którey się radzą, rozwiązuiącą wszystkie podane pytania lub wątpliwości. Wyroki iego zowią się *Fetfas*. Odwołuie się do niego Sułtan we wszystkich trudnych i krytycznych wypadkach; nie wydaie żadnego prawa, woyny, ani ustanawia podatku bez uzyskania *Fetfasa*. — Mufty przy wstąpieniu na tron Sułtanowi oddaie mu pałasz, przypominaiąc obronę

i rozszerzenie wiary. Znakomity ten urząd iest nieiako równowagą nieograniczoney prawie władzy Monarchy; niekiedy zaś mógłby wziąść nawet przewagę, gdyby Sułtan nie miał prawa mianowania Muftego, składania go z urzędu, wygnania, a nawet i karania śmiercią po złożeniu go z urzędu; dla tego rzadko się zdarza, ażeby Mufty oparł się woli Sułtana i iego ministrów. Wydawać musi żądane fetfasy z boiaźni utracenia urzędu, a często i życia. Jednakże nieraz fanatyzm, religiyna gorliwość lub czysta cnota, skłoniły Muftych do czynienia z odwagą gorzkich wyrzutów monarsze. Dzieie przedstawiaią mnóstwo zamordowanych albo złożonych z stopnia Sułtanów i Wezyrów, za wpływem iedynie Muftych na opiniią publiczną, ale z drugiey strony więcey zachowuią przykładów zamordowanych za przywiązanie do religii i ludu Muftych.

Mufty przemieszkuie w Stambule. Dochody iego są niezmierne. Uważany iest ze czcią wielką przez Sułtana. Nayznakomitsi obywatele i lud okazuią mu naywiększe uszanowanie i posłusznymi są iego fetfasom. Skoro u dworu utracił łaskę nie wolno mu iest pozostawać w stolicy. Sułtan lęka się wpływu człowieka, uważanego przez lud za wyrocznią wiary. Wysyłaią go na iakową wyspę archipelagu, albo do iakowego domu leżącego nad Bosforem, z zakazem wychodzenia i przyymowania u siebie znakomitszych urzędników lub znoszenia się z nimi. — Mufty pozostaie na urzędzie dopóki się Sułtanowi podoba. W czasie publicznych obrzędów Mufty postępuie razem z W. Wezyrem, Wezyr na stronie prawey a Mufty na lewey.

Kadyleskiery albo Wielcy Sędziowie

W Stambule iest dwóch Kadyleskierów, ieden Romelii czyli Europeyskiey turcyi, a drugi Natolii czyli turcyi azyatyckiey. Należą obydwa do Dywanu W. Wezyra, po wysłuchaniu zaś rzeczy sam Kadyleskier Romelii wydaie wyrok. Nie zostaie na swym urzędzie iak tylko rok. Następuie po nim nayczęściey Kadylesker Natolii, który iuż poprzednio przez niższe przechodził stopnie. Mianuią oni Kadych, co im niezmierne przynosi dochody. Kadylesker Romelii mianuie Kadych w turcyi Europeyskiey, a Kadyleskier Natolii Kadych w Azyi i Egipcie. Po nich następuie

Stambol-Effendi, albo Molla lub Sędzia Stolicy.

Przed nim to odbywaią się artystów i rzemieslników stolicy sprawy. Co czwartek udaie się do W. Wezyra dla sądzenia spraw innych. Ma on różne trybunały po wielu mieyscach stolicy, gdzie przodkuie i sądzi Naib. Stambol-Effendi ma prócz tego główny dozor nad zbożem i opatrzeniem w żywność stolicy. Obowiązkiem iest także iego udawać się kiedy niekiedy w różne strony miasta, dla przeyrzenia żywności które przedaią i dla sprawdzenia wagi. Nieprzedaiących podług wagi, karze na mieyscu cwiczeniem w pięty a częstokroć nawet każe ich przybić za ucho do drzwi sklepowych. Kto po ukaraniu pierwszem dopuszcza się tegoż samego powtornie, karany bywa pospolicie śmiercią. Stambol-Effendi zostaie także na swym urzędzie tylko rok ieden, poczem zostaie Kadyleskerem Natolii.

Madressy albo koll gia.

W meczetach sułtańskich w Stambule, Brussyi, Adryanopolu, utworzone są madrassy, do których przesyłaią ze wszystkich stron państwa młodzież, dla cwiczenia się w nauce prawa, i w prawodawstwie kościelnem, cywilnem i kryminalnem. Po odbytem popisie mianuią ich Muderisami to iest proffessorami Kollegiia te maią znaczne dochody i utrzymuią swym kosztem od dwóch do trzech tysięcy uczniòw.

K a d y.

W pomnieyszych miastach są ustanowieni Kadowie, który sądzą wszelkie sprawy nietylko musułmanow ale chrześciian i żydów. Kady może postąpić na stopień Molly, ale nie może zostać Kadileskerem ani Muftym.

Muderis lub professorowie.

M u d e r i s, zaymuią potem zna komite kadyleskerów i muftych stopnie. O śmiu z nich mianuią corocznie Mollami Jerozolimy, Alepu, Smirny, Laryssy, Saloniki, Skutari, Galatu, Eyoupu, czterech zaś mianuią do innych miast, zkąd idą na Mollow, Meki i Medyny a potem na Stambol-Effendych.

Mekeme albo Trybunał Sprawiedliwości:

Składa się z Sędziego Molla z każdei kilku pisarzów. Wszystkie prawie cywilne i kryminalne prawa tam są sądzone.

(*W przyszłym numerze o religii i obyczaiach Turków*)

II.

Żegluga w Polsce.

Polacy nie tylko na lądzie, ale i na morzu słynęli. Było to w owym czasie, kiedy Kraków należał do miast hanzeatyckich, Jan z Kolna słynął iako doskonały żeglarz. Znayduiąc się w służbie duńskiey roku 1476 uprzedził Kolumba z odkryciem Ameryki. Wynalazł ciaśninę Anian i ziemię Labrador, i on może natchnął poźniey Kolumba tą myślą, że ieszcze więcey za morzem znayduie się kraiów. Jego można uważać, iako sprężynę tych niezliczonych odkryć, które ciągle po sobie następowały, tak wielki miały wpływ na oświecenie, i zbogaciły woynami wyniszczoną Europę złotem nowego świata. — Nasz Arciszewski słynie w dzieiach żeglugi holenderskiey. Z prawdziwém uczuciem wyczytuiemy tam wiadomość o tym ziomku, i przekonywamy się, że Polak do wszystkiego iest zdolny. — Roku 1627 zbiła Polska flotta Szwedów, a przy tey rozprawie zginął Sternszyld Admirał nieprzyiacielski.

III.

Niebezpieczne godziny.

Podług sprowadzonego doswiadczeniem wyrachowania lekarza Mesler umieraią nay więcey ludzie o godzinie 5, 8, 10 ranney. Stosuiąc do tych godzin, liczba umieraiących po południu, iest iak 40 do 60. Umieraią oni, nay więcey o godzinie 3, 7, 9. Naymniey umiera o godzinie 6, 9 i 11 ranney, a popołudniu wieczorem i nocą o 1, 6 i 12.